

İDEOLOJİK HEGEMONYA İÇERİSİNDE ÖRGÜTLENEN  
SİYASAL BİR SİSTEM OLARAK TOTALİTARİZM

Totalitarianism As A Political System Organized Within The Ideological Hegemony

Mücella SAKMAN\*

Özet

Totaliter ve totalitarizm yirminci yüzyıl kavramlarıdır. Bu kavramlar, kendi toplumlarını bütünüyle kontrol edip değiştirmeyi amaçlayan siyasal partileri, liderleri, ideolojileri ve devletleri tanımlamak için kullanılmıştır. Totalitarizm, yönetimin bireysel yurttaşların yaşamı üzerinde bütünsel bir kontrole sahip olduğu siyasal bir sistemdir. Totalitarizmin yedi temel özelliği bulunmaktadır: 1) Yönetimin mutlak kontrolü 2) Korku toplumu 3) Propaganda kullanımı 4) İletişim ve haberleşmenin yokluğu 5) Bireyin devlete zorunlu itaati 6) Her türlü muhalefetin yasaklanması 7) Karizmatik lider.

**Anahtar Kelimeler:** Totalitarizm, İdeoloji, Faşist, Sosyalist, Hegemonya.

Abstract

Totalitarian and totalitarianism are twentieth-century concepts. They are used to describe states, ideologies, leaders and political parties that aim at total transformation and control of their own societies. Totalitarianism is a political system in which the government has total control over the lives of individual citizens. There are seven aspects of totalitarianism: 1) Absolute control of the government 2) Society of fear 3) Use of propaganda 4) Lack of news/ information 5) Individual subservient to the state 6) Prohibition of all kinds of oppositions 7) Charismatic leader.

**Key words:** Totalitarianism, Ideology, Fascist, Socialist, Hegemony.

GİRİŞ

Totaliter ve totalitarizm kavramları daha çok 20. Yüzyılda kendi toplumlarını bütünüyle kontrol edip değiştirmeyi amaçlayan siyasal partileri, liderleri, ideolojileri ve devletleri tanımlamak için kullanılmıştır. Totaliter kavramı bütün, mutlak anlamına gelen İtalyanca "totalitario" kelimesinden türetilmiştir (Kamenka 2012: 821). Totalitarizm kavramı 1920'lerde İtalyan düşünür Giovanni Gentile tarafından ideal faşist devleti

\* Arş. Gör., Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, mucella.sakman@erzurum.edu.tr

betimlemek için kullanılmıştır. Hitler Almanya'sı ve Stalin Rusya'sındaki rejimlerin temel özelliklerini ifade etmesi dolayısıyla totalitarizm kavramı hızla olumsuz bir anlam kazanmıştır (Canovan 2003: 896). Totalitarizm, toplumu bir bütün olarak ele alan, bir bütün olarak dönüştürmek isteyen ve total kontrol sistemi ile toplumu sürekli düzenleyen devlet, ideoloji, siyasal parti ve liderlik olgularının bütünlüğünü ifade etmektedir. Totalitarizmin en önemli özelliği, toplumun siyasal olarak total kontrolünün sağlanmasıdır. Totalitarizm, devlet ve toplumu bir ve bütünlük içerisinde birbirine ekleyen, birbiriyle uyumlulaştıran ve ortak bir dünya görüşünü topluma dayatan bir siyasal sistemdir. Totaliter sistemde toplum bir ideolojik bütünlük içerisinde plan ve programa tabi kılınarak kontrol altına alınır (Çetin, 2010: 15).

Totalitarizm kavramı, her zaman ve herkes tarafından aynı anlamda kullanılmamaktadır. Bu kavrama yüklenen anlamların farklılaşmasında, bugüne kadar politik kültür ve ideolojik tercihler etkili olduğu gibi bundan sonra da benzer faktörlerin etkili olma ihtimalleri oldukça yüksektir. Totalitarizm kavramı, farklı düşünürler tarafından değişik anlamlarda kullanılmasına rağmen genel olarak totalitarizm tanımları politik, ekonomik veya toplumsal unsurlara öncelik vermekte ve bu çerçevede tasnif edilmektedir. Benjamin R. Barber, totalitarizm tanımlarını üçlü bir sınıflama yaparak inceler: Birinci grupta, Sigmund Neumann, Franz Neumann gibi totalitarizmi bir diktatörlük olarak tanımlayanlar yer alır. İkinci grupta Harry Eckstein ve David E. Apter gibi totaliter devletler ya da totaliter yönetimlerden değil, totaliter toplumlardan bahsedenler bulunmaktadır. Üçüncü grupta ise, Friedrich A. Hayek'te olduğu gibi totalitarizm anlayışının ekonomi üzerine odaklandığını düşünenler vardır (Barber 1969: 14).

Totalitarizm ile ilgili ikinci bir ayırım, modernist ve geleneksel tanımlar şeklinde yapılmaktadır. Totalitarizmi modern hayatın temel özelliklerinden "teknoloji, rasyonel bürokrasi, kitle üretimi, kitle iletişimi, sanayileşme, vs." ile ilişkilendirenler –Benjamin R. Barber, Sigmund Neumann, Franz Neumann, Carl J. Friedrich, Michael Curtis, Friedrich A. Hayek, Hannah Arendt gibi- onu tarihsel bir yenilik olarak kabul ederler (Stewart 2013: 30). Bu düşünürlerden Arendt için totalitarizm, hem modern bir fenomen hem de yeni bir yönetim şeklidir. Modernist yaklaşımlar totalitarizmi bir diktatörlük olarak kabul etmekle birlikte, onu antik rejimlerin diktatörlüklerinden ayırırlar.

Geleneksel yaklaşımların en iyi temsilcisi ise Karl R. Popper'dır. Popper, yukarıda sıraladığımız düşünürlerin totalitarizme ilişkin görüşlerine karşıt olarak, totalitarizmin tüm Batı tarihi boyunca var olduğunu ve temel ilham kaynağının da Platon'un düşüncelerinde bulunduğunu kabul etmektedir. Popper'a göre, geçmişteki totalitarizm ile modern totalitarizm arasındaki tek fark, ikincinin halka inebilen ve kitlesel bir doğaya sahip olmasıdır. Bu özelliğine bağlı olarak modern totalitarizm, halkları kehanetleri çevresinde toplayıp harekete geçirebilmiştir (Baudouin 1993:61). Popper, totalitarizmin medeniyetimizin kendisi kadar eski veya yeni olduğunu söyleyerek onun belli bir çağa özgü bir fenomen değil; yöneten-yönetilen ilişkisinin olduğu her toplumda var olabileceğini ifade etmektedir (Popper 2008: 2).

Totalitarizm kavramı İkinci Dünya Savaşı ve sonrası yoğun bir kullanım alanı bulmuştur. Bu kavram daha çok faşist ve sosyalist diktatörlüklerin ortak özelliklerini ifade etmek için kullanılmıştır. Dolayısıyla totalitarizm kavramı, daha çok Hitler dönemi Almanya, Mussolini dönemi İtalya ve Stalin dönemi Rusya'da uygulanan siyasal rejimlerin ortak özelliklerini dile getirmektedir. Ayrıca modern teknolojik araçların gelişmesi ve siyasal iktidarlar tarafından toplumu düzenlemek için geniş çaplı bir kullanıma sahip olması nedeniyle totalitarizm kavramı, daha kapsamlı bir tarihsel alan içerisinde değerlendirilebilir. Totalitarizmi yirminci yüzyılın bir hastalığı olarak görenler (Roskin vd. 2012: 129) varsa da totalitarizm kavramı sadece tarihin belli dönemlerindeki siyasal rejimleri ifade etmek için değil aynı zamanda bir eğilimi göstermesi bakımından hem antik çağlar için hem de modern zamanların ve hatta postmodern denilebilecek bir dünyanın belirli özelliklerini betimlemek için de kullanılabilir. Bu nedenle John L. Stanley'in de ifade ettiği gibi Arendt'in iddialarının aksine totalitarizm, sadece modern dünyaya özgü bir fenomen değildir (Stanley 1987: 177).

Totalitarizm, devlet ve toplumu belirli bir bütünlük içerisinde birbirine eklemlenen, birbiriyle uyumlulaştıran ve ortak bir dünya görüşünü topluma dayatan, bunun için gerektiğinde her türlü baskı ve zor kullanmayı kendi egemenlik alanında bulunduran bir siyasal sistemdir. Totaliter sistemde toplum bir ideolojik totalite (bütünsellik) içerisinde plan ve programa tabi kılınarak kontrol altına alınır. Totalitarizm, toplumu her yönüyle kapsam alanı içerisinde bulunduran ve kontrol eden bir siyasi sistem olarak yaygın ideolojik hile, aleni terör ve gaddarlık yoluyla kurulur. Toplumsal ve kişisel varoluşun her yönünü siyasallaştırma yoluyla "total iktidar" peşinde oluşu totalitarizmi hem otokrasi hem de otoriteryanizmden ayırır. Totalitarizm sivil toplumun tamamen yok edilmesini ima eder ve özel olanı ortadan kaldırır (Heywood 2012: 255).

Totaliter olarak nitelendirilen devletlerde idari mekanizma, insan yaşamının bütün alanlarına yaygın bir şekilde müdahale ederek toplumu bütünüyle tahrip eder.(Kolakowski 1993: 316) Örneğin, totaliter bir devlet olan Sovyetler Birliği'nde insanların dini inançlarından uzaklaştırılıp pozitivist-materyalist bir dünya görüşü doğrultusunda eğitilmeleri ve o doğrultuda yetiştirilmeleri için devlet bütün gücüyle uğraşmıştır. Totaliter niteliğe sahip olan devletler ister bir ideoloji, ister bir din adına hareket etsinler sonuçta ulaşacakları nokta aynıdır: İnsanları tekil olan çerçevesinde belirlemek ve o doğrultuda düşüncelerini sağlamaya çalışmak. Bir başka ifadeyle tekil olanın bir inanç esası olarak kabul edilmesini sağlamak (Can: 2005: 160). Totaliter olarak nitelendirilen devlet ya da yönetim biçimleri, farklı din, ideoloji ve dünya görüşüne dayanıyor olsalar bile söz konusu devlet ya da sistemlerin özellikleri çoğunlukla birbirlerine benzerlik arz ederler.

Friedrich ve Brzezinski totalitarizmin temel özelliklerini şu şekilde sıralar: İnsan varlığının bütün dirimsel taraflarını kaplayan ve toplumda yaşayan herkesin en azından edilgin bir şekilde bağlı olduğu resmi bir doktrin meydana getiren resmi bir ideoloji. Tek bir adam veya bir diktatör tarafından yönetilen tek bir kitle partisinin varlığı. Hiyerarşik ve oligarşik bir şekilde düzenlenmiş, bürokrasi ile iç içe ya da ona üstün bir

durumda olan parti. Partiyi hem destekleyen hem de parti liderleri adına onu denetleyen ve yalnız rejim düşmanlarına karşı değil keyfi olarak seçilmiş başka sınıflara karşı da kullanılan yıldırıcı bir polis denetimi sistemi. Basın, radyo, sinema gibi bütün etkili kitle haberleşme araçlarını kullanarak, partinin ve sadık üyelerinin elinde toplanmış ve teknolojinin şartlandığı tam bir denetim tekeli. Silahlı kuvvetleri kullanarak oluşturulmuş tam bir vesayet tekeli. Bürokratik işbirliği ile ekonominin merkezden denetimi ve yönetimi (Zbigniew-Brzezinski 1964: 13-14). Bu özellikleri Linz şu üç esasa dayandırır: Monist fakat monolitik olmayan bir iktidar merkezinin varlığı. Eğer kurumlar veya gruplar arasında bir plüralizm varsa bu meşruluğunu o merkezden alır ve büyük ölçüde onun hakemliği altında işler. Tekelci, özerk ve fikren az çok geliştirilmiş bir ideolojinin mevcudiyeti. Yönetici grup veya lider, onların emri altındaki parti, kendilerini bu ideoloji ile özdeşleştirirler, onu politikalarına temel yaparlar veya bu politikaları meşrulaştırmakta kullanırlar. İdeolojinin belli sınırlarının dışına çıkmak, yaptırımsız kalmayacak bir heterodoksliktir. İdeoloji, belli bir programdan veya meşru siyasal eylem sınırlarının tanımından ibaret olmayıp bir nihai anlam, bir tarihsel amaç duygusu ve bir sosyal gerçeklik yorumu getirmektedir. Vatandaşların, siyasal görevlere ve kolektif sosyal görevlere katılmaları ve bu amaçla aktif bir mobilizasyon içinde olmaları özendirilip talep edilir ve ödüllendirilir. Tek parti ve çok sayıda tekelci ikincil grup bu katılmanın kanallarını oluşturur (Linz 1984: 25).

Buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamalardan ve verilen özelliklerden hareketle en genel ifadeyle totalitarizm, tek bir düşünsel yapı içinde toplumu kurmak, tek bir amaca tek bir otorite altında ulaşmak için organize olmuş siyasal düzen, şeklinde tanımlanabilir (Çetin 2002: 17). Bu şekilde organize olmuş siyasal bir sistemin nihai amacını Z. Brzezinski şu ifadelerle ortaya koymaktadır: Totalitarizm, diktatörlük genel kategorisine giren yeni bir hükümet şeklidir. Bu sistemde siyasal iktidarın teknolojik yönden ileri araçları, topyekûn bir toplumsal devrimi gerçekleştirmek amacıyla, bir elit hareketinin merkezi liderliği tarafından, bir kayıt ve şarta bağlı olmaksızın kullanılır. Tüm halkın zorla sağlanan oy birliği atmosferi içinde liderlikçe ilan edilen bu devrim, insanın, bir takım keyfi ideolojik varsayımlara göre şartlandırılmasını da kapsar (Linz 1984: 20).

Totalitarizm kavramı özellikle faşist ve sosyalist diktatörlük dönemleri için kullanılmakla beraber daha geniş anlamda siyasal iktidarın birey ve toplumun üzerinde kurucu ve düzenleyici bir aygıt olarak algılandığı tüm siyasal sistemleri ifade edebilecek bir kavramdır. Bu anlamda totalitarizmi bütünüyle geçmiş çağlarla ilişkilendiremeyeceğimiz gibi tamamen modern zamanlara özgü bir fenomen olarak da değerlendirmemeliyiz. Yöneten-yönetilen ilişkilerinin ortaya çıktığı hemen hemen her toplumda totaliter özelliklerin olduğunu söylememiz bütünüyle abartma olmasa gerekir. Popper'in de belirttiği gibi totalitarizm, uygarlığımız kadar eski ya da yeni bir şeydir (Popper 2008: 2).

Friedrich ve Brzezinski'ye göre totalitarizm, devletin çağın teknik araçlarını da kullanarak insanlara sığınma alanları bırakmayacak bir yoğunlukta, rejimin en derin, en kuytu yerlerine sızarak çok geniş bir alanda iktidar düzeni kurması ve buna süreklilik

sağlamasıdır (Zbigniew-Brzezinski 1964: 132). Bu durum, toplumun siyasal iktidar tarafından 'topyekûn' siyasallaştırılmasıdır. Bu açıdan totalitarizmi çok güçlü ve yoğun bir mobilizasyon sistemi olarak tanımlamak mümkündür. Fakat daha önemlisi bu olguların bütünsel bir iktidar alanı içinde kapsayıcılığı ve sürekliliğidir. Bu, bireysel ve toplumsal düşün ve eylem alanlarının siyasal iktidarın kapsam alanı içerisinde olup bu alanlardaki özgürlüklerin yok edilmesidir. Özgürlüğün siyasal iktidarla bütünleşmekle eş değerlendirildiği totalitarizmde siyasal iktidar ve onun merkezi liderliği, toplumu kayıtsız ve şartsız, zorla sağlanan oybirliği atmosferi içinde ideolojik olarak düzenler. Bu sistemde birey ve devlet özdeşdir. Devlet makro birey, birey mikro devlettir.

Totalitarizmin devlet-birey, özne-nesne özdeşliğinin öncü söylemi Hegel'in düşüncelerinde bulunabilir. Hegel felsefesinde "insan, yalnızca devlette akli varlığa kavuşur. Bireyi öznellikten kurtarıp ona devlet içinde nesnellik kazandırmak gerekir. İnsan, bütün insanlığına devlete borçludur; özü yalnızca oradadır. İnsan, sahip olduğu bütün değere, tüm tinsel gerçekliğe devlet sayesinde sahiptir. İnsanın tinsel gerçekliği ancak böyle biçimlenir ve devletin tüzel yaşamında yerini alır. Çünkü tek doğru, genel ve öznel istencin birliğidir. Bu da devlette ortaya çıkar. Devlet amaçtır, insanlar ve toplum onun araçlarıdır. O, insanları birbirine bağlayan kutsallıktır. Tüm özel mutlulukların, isteklerin kendisine bağlı olduğu tek ve aynı yaşamdır. O, büyük bir varlık, büyük bir erek, büyük bir içeriktir" (Hegel 2014:118-119) Hegel'in bu söyleminde totalitarizmin felsefi kökenlerini bulmak mümkündür.

Hegel'e göre devlet, ben bilincine sahip etik töz olarak, genel ve rasyonel iradenin gerçekleşmesidir. Nesnel ruhun en yüksek ifadesi olan devlet, tının kendisinden önceki uğraklarının sentezlendiği yerdir. Çünkü burada haklar, genel ve rasyonel iradenin ifadesi olarak tesis edilip korunur. Böylece içeriksiz bir şekilde soyut olarak bulunan ahlak da içerik kazanarak somut etik şeklinde ortaya çıkar. Bu da, bireyin ödevlerinin toplumsal organizma tarafından belirlendiği anlamına gelir (Cevizci 2010: 839).

Totalitarizmi "bütüncül bir insan ve toplum anlayışına dayalı" siyasal sistem (Linz 1984: 34) olarak tanımlayan Linz'e göre bir sistemi totaliter olarak nitelendirebilmemiz için zorunlu boyutlar şunlardır: Bir ideoloji; kütleli bir tek parti ile diğer mobilize edici örgütler. İktidarın geniş bir seçici çevreye hesap verme durumunda olmayan ve iktidardan kurumlaşmış barışçı yöntemlerle uzaklaştırılmayan bir kişide ve yardımcılarında veya küçük bir grupta toplanmış olması. Linz'in bu tanımında açıklanması gereken bazı unsurlar vardır. Öncelikle ideolojinin toplumu topyekûn kurmaya ve düzenlemeye yönelik total bir bağlayıcılığı olması gerekir. Eğer bir ideoloji tek partili veya çok partili bir düzen içerisinde mutlak bir meşruiyet aracı ise parti sayısı totalitarizmin ölçüsü sayılmamalıdır (Çetin 2002:19). Totalitarizm de demokrasiler gibi plüralizme açıktır. Ancak demokrasinin aksine totalitarizm için ideolojik bir monizmden yani ideolojik iktidar tekelinden bahsedilebilir. Fakat totaliter sistemlerdeki plüralizm sosyal plüralizm değil siyasal plüralizmdir (Linz 1984:23). Yani totaliter plüralizm, toplumsal örgütlenmeler ile bireylerin siyasal iktidarı değiştirmesi veya kontrol etmesi değil ideolojik iktidar tekelini kullanan siyasal aktörlerin sayısal çokluğudur. Bu çokluk kişisel olabileceği gibi partisel de olabilir. Tek bir ideolojik totalite içerisinde siyaset

yapmaya kurgulanmış birden çok partinin varlığı da tek parti örgütlenmesinin/ideolojik iktidar tekelinin/monizmin ifadesidir. Aslında siyasal plüralizm, toplumun tek bir ideolojik kimlikle bütünleşmiş farklı partiler ve kişiler arasında tercih yapması değil farklı ideolojik tercihleri ve farklı kimlikleri temsil eden partiler arasında tercih yapabilesidir. Sadece çok partili siyasal yapı totalitarizmi engellemez. Bilakis totaliter ideolojik hegemonya içerisinde aynı ideolojinin farklı isimler ve partiler altında temsili totalitarizmi güçlendirir.

Totaliter sistem, tek bir ideolojik hegemonya içerisinde örgütlenen siyasal bir rejimdir. Modern totalitarizm “çok partili tek parti rejimi” şeklinde de örgütlenmektedir. Demokrasi ve insan hakları konusunda evrensel kriterlere uymak isteksizliğindeki siyasal iktidarlar, totalitarizmi çok partili sistemle yürütebilmenin yeteneğini ve gerçekliğini üretmişlerdir. Totalitarizmin zıddı çok partili demokratik seçim sistemi değil bireysel ve toplumsal tercihlerin özgür sivil örgütlenme ile siyasal katılıma dönüştürülmesi ve yönetimin siyasal ve hukuki olarak toplum tarafından denetlenmesidir. Meşruiyetini siyasal iktidarın ideolojik belirleyiciliğinden ve müsaade etmesinden müsaade ettiği kadar alan sivil örgütlenmeler ve siyasal partiler bireysel ve toplumsal özgürleşimin araçları değil resmi ideoloji içerisinde kalan resmi bağımlılık araçlarıdır ve temsil ettiği şey plüralist toplumsal katılım değil monist siyasal mobilizasyondur (Çetin 2002: 19). Sonuçta resmi ideoloji dışında alternatif yönetim tercihlerinin olmaması siyasal iktidarın ve toplumsal rızanın monist/tekçi bir organizmik örgütlenme içerisinde bütünleştiğini gösterir. Zaten totalitarizm de alternatif ideolojik ve meşruiyet çözümlerinin olmaması demektir.

Her toplumsal ve siyasal yapılanma, kendisini bulunduğu topluma kabul ettirebilmenin zeminini arar ya da böyle bir zemini oluşturmak için gerekli olan çabayı gösterir. Çünkü toplumsal rıza denilen temel kabul olmadan siyasal iktidar meşru olamaz. Bir başka ifadeyle bir siyasal iktidar, sürekli olarak sırf zor kullanma araçlarını tek başına elinde bulundurduğu için ayakta kalamaz (Erdoğan 2001: 278). Toplumsal meşruiyeti olmayan siyasal bir iktidar, sadece zor, baskı ve terör ile iktidarı kullanan keyfi bir iradedir. Gücü ya da iktidarı keyfi olarak kullanan her siyasal yapılanma zora ve baskıya başvurduğu için insanın özgürlük alanını da ya aşırı derecede daraltır veya bütünüyle ortadan kaldırır. Bireysel özgürlüğe ve toplumsal rızaya dayanmayan bir siyasal iktidar meşru olamaz. Bu bağlamda totaliter iktidar da toplumu zorla itaat ettirecek araçları elinde bulundurması dolayısıyla meşruiyetini güce dayandırır. Aslında totalitarizmde meşruiyetin tek kaynağı güçtür. Totalitarizm için bireysel özgürlük değil bireysel uyum, toplumsal rıza değil toplumsal itaat, sivil ve özgür siyasal katılım değil tekçi ve aktif bir boyun eğiş esastır. Totalitarizmin toplumsal rızaya dayanma isteği statükonun korunmasına, siyasal düşmanlar yaratılarak toplumsal bütünlüğün sürdürülmesine ve toplumun topyekûn düzenlenmesine yöneliktir. Bir başka ifadeyle totalitarizm, resmi ideolojiyi korumak ve sürdürmek adına her zaman toplum içerisinde veya uluslararası arenada düşmanlar yaratıp kendi varlık şartlarını ortaya koymaktadır.

Totaliter sistemin meşruiyeti siyasal iktidarın kendi mutlaklığından yola çıkarak oluşturulur. Kendi mutlaklığı ve dolayısıyla tek doğru ve gerçekliğinin tüm topluma

dayatılması gerekir. Buna uymayanlar hain ve düşman ilan edilerek terör ile sindirilir ve yok edilir. Amaç toplumla tek vücut olmaktır. Bu açıdan totalitarizmin en temel meşruiyet ilkesi birlik, bütünlük ve uyumdur. Totaliter yönetimlerde geçerli olan emir-komuta zincirinin oldukça sıkı bir biçimde belirlenmiş olması nedeniyle aklın, birey ya da toplumdaki isteyebileceği çok fazla şey yoktur. Çünkü totaliter bir dünya görüşüne sahip olan insanların ve dolayısıyla total bir örgütlenme yapısına sahip olan toplumların rasyonel kurallar doğrultusunda karar verebilmeleri oldukça zordur (Can 2005: 56).

Totaliter yönetimler, genellikle idare ettikleri toplumların içerisindeki insanları tek tipleştirip birbirlerine benzer kılmaya çalışan ve hayatın her alanına müdahale edebileceğini düşünen organizasyonlardır. Totaliterlikten bireyin her eylemini devlete ve devletin ideolojisine tabi kılan bir rejim anlaşılıyorsa, nazizmin de gerçekten totaliter bir rejim olduğunu söyleyebiliriz (Eco 1998: 33-34). Ancak, kendilerini demokratik hukuk devleti olarak gösterip, yönettiği insanların yaşamlarına müdahale ederek onları hizaya getirmeye çalışan ve onların hayatlarının devlet için olduğunu kabul eden, bireysel tercihlerin yalnızca devletin ideolojisinin belirlediği sınırlar çerçevesinde olabileceğini ve de olması gerektiğini düşünen devletler de bir tür totaliter yapılardır. Bu tür yapılarda yönetici grup, kendi siyasetinin temeli olarak veya onu meşrulaştırmak için devletin resmi ideolojisini kullanmaktadır (Lipset 2001: 5). Totaliter ideolojilerin egemen olduğu toplumlarda yönetici ya da yöneticilerin, öldükten sonra bile etkileri devam etmekte – çağın gerekleri ne olursa olsun- bu tür yöneticilere ait olduğu iddia edilen bir takım görüşlerin devamlılığı sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu anlayışın bir tür kişilik kültüne dayalı yani kişiye tapma, kişiyi tanrılaştırma eğilimini de içeren faşist tipteki totaliter sistemlerin ayrımcı özelliği olduğu söylenebilir (Linz 1984: 33).

Totaliter hareketlerin devasa yanlışlarını doğuran, örgütleyen ve yayan makine, liderin konumuna dayanır. İktisadi yasalar ya da doğa yasaları gereği meydana gelen her şeyin bilimsel olarak öngörülebilir olduğu propaganda iddiasına, totaliter örgüt, bu bilgiyi tekeline almış ve baş niteliği 'her zaman haklı olmuş ve her zaman haklı olacak' olmak olan tek kişi fikrini ekler. Totaliter hareketin bir üyesi için bu bilginin hakikatle hiçbir ilgisi yoktur ve bu doğru olsun, olgularla çürütülemeyen ama ancak gelecekteki başarı ya da başarısızlıklarla çürütülebilen liderin beyanlarının nesnel doğruluğuyla da hiçbir ilgisi yoktur. Lider eylemlerinde her zaman haklıdır ve bunların ortaya çıkması yüzlerce yıllık bir planın sonucu olduğundan dolayı onun yaptıklarının nihai sınaması, çağdaşlarının deneyimlerinin ötesine taşınmıştır (Arendt 2014: 159)

Totalitarizmin egemen olduğu toplumlarda insanlar, bugün ne hatırlamaları gerektiği öğretilmişse onu hatırlayacaktır ve ihtiyaç duyulduğu zaman, hafızalarında bulunan şeyler bir gece içinde değişecektir. Bir evvelki gün olmuş ve hafızalarında o şekilde saklanmış olan şeylerin aslında hiç olmadığına ve onun yerine başka bir şeyin olmuş olduğuna gerçekten inanacaklardır. Aslında bu kimseler gerçek insan olmaktan çıkmışlardır. Hafızaları dışarıdan etkin bir şekilde manipüle edilip oynanan, programlanan ve kontrol edilebilen yaratıklar artık kabul edilebilir anlamda şahsiyetler olmaktan ve bu nedenle de insan olmaktan çıkmış demektir. Totaliter rejimlerin

aralıksız bir şekilde çaba sarf edip gerçekleştirmeye çalıştıkları şey işte budur (Kolakowski 1993: 319).

İnsan veya toplum olarak, hafızaları devletleştirilmiş, kamu mülkiyetine geçmiş, tam olarak yönetilmeye müsait bir duruma gelmiş ve kontrol altına alınmış insanların, tamamen egemen sistem ve o sistemi savunan kişilerin emrine ve iradesine tabi bir duruma gelmiş olduğuna şüphe yoktur. Bunlar artık tamamen benliklerinden mahrum hale gelmişlerdir. Bu insanların inanmaları için kendilerine söylenen şeyler hakkında şüphe duyarak, soru sormaları imkânı kalmamıştır, tamamen aciz bir duruma gelmişlerdir. Bunlar hiçbir zaman başkaldırmayacak, zihinlerini çalıştırmayacak, hiçbir şekilde yaratıcı olmayacaklardır. Çünkü bunlar artık ölü, cansız eşya haline sokulmuşlardır.

Totaliter sistemlerde yalanın bu şekilde kullanılışı yalnız siyasal açıdan değil, epistemolojik açıdan da dikkat çekicidir. Mesele şu noktada düğümlenmektedir: Bazı olayların fiziki kayıtlarıyla, onların insan hafızasındaki izleri tümüyle ortadan kaldırılabilmeye ve böylece kelimenin normal anlamında “gerçek” in ne olduğunu herhangi bir kimsenin tespit edebilmesinin yolları tamamen tıkanmışsa, bu takdirde ortada herkese yukarıdan empoze edilerek kabul ettirilen inançlardan başka bir şey kalmamış ve dolayısıyla bunların ertesi gün iptal edilip, yerlerine yenilerinin konması mümkün hale gelmiş olacaktır. Belirli bir an için gerçek şeklinde ilan edilmiş olmaktan başka, bir şeyin gerçek olup olmadığını anlamamıza yardım edecek herhangi bir ölçüt artık yoktur. Bu şekilde yalan, gerçek yerine geçmektedir. Bir başka ifadeyle normal anlamda doğruyla yanlış arasındaki farklılık ortadan kalkmaktadır. Bu, totalitarizmin bilebilme yeteneği üzerinde kazanmış olduğu başarıyı göstermektedir (Kolakowski 1993: 320).

Totaliter sistem, hayatın bütün alanlarına yayılmış bir devlet kontrolü ile zihinler üzerinde bir devlet ideolojisinin sınırsız gücüne ihtiyaç göstermektedir. Bu hedefe, ancak doğanın ve insan zihninin ortaya koyduğu realiteyi ortadan kaldırarak yani tümüyle gerçeği iptal ederek varabilir. Bu nedenle totaliter rejimlerden söz ederken yalnızca bu alanda mükemmelliğe ulaşmış sistemleri düşünmeyiz aynı zamanda sonu gelmez gayretlerle ona ulaşmaya çalışan, beşeri iletişimin bütün kanallarını tıkamaya gayret eden, toplumsal hayatın bütün içten belirtilerini kökünden temizlemeye kalkan girişimcileri de dikkate alırız (Kolakowski 1993: 324).

Totalitarizm, tüm toplumu devlet içine hapseden, insanın siyasal yaşamı dışındaki yaşamını da tümüyle kapsayan bir siyasal başatlığı (domination) anlatmaktadır. Finer bu durumu şöyle tanımlamaktadır: “Tüm toplum siyasileştirilmiştir. Özel yaşam alanları hâlâ var olsa bile, âdeta şarta bağlı gibidirler. Devlet bunları her zaman ve herhangi bir nedenle denetleyebilir, basabilir ve bunların yönetimini üstlenebilir” (Finer 1970: 75). İtalya’da “Her şey Devletin içindedir, Devletin dışında, Devlete karşı olan hiçbir şey yoktur.” denildiği zaman bu, övünmenin ötesinde bir anlam taşımamaktaydı. Ama “her şey devletin içindedir” deyimi ciddiye almır, teknolojik bilgi ve becerinin sağladığı baskı araçlarıyla sonuna kadar uygulanırsa, o zaman “insanın özel yaşamının büsbütün saldırıya uğraması”, insan topluluklarının yaşamında kendiliğinden, serbestçe hareket



eden, çeşitlilik gösteren ve özerk olan her şeyin yok olması durumuyla; kısacası, kitle toplumunun içine hapsedildiği kocaman bir siyasi garnizonla, karşı karşıya kalırız. (Sartori 2014: 249). İşte, totalitarizmi mutlakiyet, otoriterizm ve diktatörlüğün başka türlerinden ayıran şey de tamamen budur: “Devlet ile toplum arasındaki çizginin yok olması ve toplumun toptan siyasileştirilmesi... Bu, yalnızca siyasal iktidarın çok veya az olması sorunu değildir. Fark, bir nicelik farkı değil, bir nitelik farkıdır” (Neumann 1957: 245).

Buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamalardan da anlaşılacağı gibi totaliter rejimler korkuya dayalı rejimlerdir. Bu rejimler, ideolojik aşılama ile üstesinden gelemedikleri herhangi bir şeye karşı çok ağır yaptırımlar ve acımasız baskı uygularlar. Bu türden yaptırım ve baskıların uygulanmasının meşru kabul edildiği düşünce sistemleri için verilebilecek en iyi örneklerden birisi Platon’un ideal devleti, diğeri de Marx’ın sınıfsız toplum ideali ile ortaya çıkan durumdur.

#### KAYNAKLAR

- Arendt, Hannah. Totalitarizmin Kaynakları/3 Totalitarizm, (Çev. İsmail Serin), İstanbul: İletişim Yayınları, 2014
- Barber, Benjamin R. “Conceptual Foundations of Totalitarianism”, Totalitarianism in Perspective; Three Views, Carl J. Friedrich, - Michael Curtis- Benjamin R. Barber, London: Pall Mall Press,1969.
- Baudouin, Jean. Karl Popper, (Çev. Bülent Gözkan). İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.
- Can, Nevzat. Siyaset Felsefesi Problemleri, Ankara: Elis Yayınları, 2005.
- Cevizci, Ahmet. Felsefe Tarihi, İstanbul: Say Yayınları, 2010.
- Çetin, Halis. “Totalitarizm: İdeolojik Kökenleri ve Toplumsal İnşa Araçları”, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 26(1), Mayıs 2002.
- Çetin, Halis. Totaliter Soylu Gelenek, Ankara: Kadim Yayınları, 2010.
- Eco, Umberto. Beş Ahlak Yazısı, (Çev. K. Atakay), İstanbul: Can Yayınları, 1998.
- Erdoğan, Mustafa. Anayasal Demokrasi, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2001.
- Finer, Samuel E. Comparative Government, London: Ailen Lane, Penguin Press, 1970.

- Friedrich, Carl J.-Zbigniew K. Brzezinski, *Totaliter Diktatörlük ve Otokrasi*, (Çev. Oğuz Onaran), Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1964.
- Gülmez Stewart, Tuba. "Totalitarizmin Kavramsal İncelemesi ve Arendt ile Popper'ın Totalitarizm Anlayışları", *Amme İdaresi Dergisi*, 46(4), (Aralık 2013).
- Hegel, G.W.F. *Tarihte Akıl*, (Çev. Önay Sözer), İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2014.
- Heywood, Andrew. *Siyasetin Temel Kavramları*, (Çev. Hayrettin Özler), Ankara: Adres Yayınları, 2012.
- Kamenka, Eugene. "Totalitarianism", *A Companion to Contemporary Political Philosophy*, Vol. Two, Edited By Robert E. Goodin- Philip Pettit- Thomas Pogge, Blackweel Publishing, 2012
- Kolakowski, Leszek. "Totaliterizm ve Yalan", (Çev. A. Yalçın), *Sosyal&Siyasal Teori*, (Der. Atilla Yayla) Ankara: Siyasal Kitabevi, Ankara 1993.
- Linz, Juan J. *Totaliter ve Otoriter Rejimler*, (Çev. Ergun Özbudun), Ankara: S Yayınları, 1984.
- Lipset, Seymour M. *Political Philosophy* (edit), A Division of Congressional Quarterly Inc., Washington D.C: 2001.
- Neumann, Franz. *The Democratic and the Authoritarian State*, Glencoe: Free Press, 1957.
- Popper, Karl R. *Açık Toplum ve Düşmanları*, Cilt 1, (Çev. Mete Tunçay), Ankara: Liberte Yayınları, 2008.
- Roskin, M.G.-Cord, R.L.-Medeiros, J.A.-Jones, W.S. *Siyaset Bilimi*, (Çev. Atilla Yayla), Ankara: Adres Yayınları, 2012.
- Sartori, Giovanni. *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (Çev. T. Karamustafaoğlu- M. Turhan). İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2014.
- Stanley, John L. "Is Totalitarianism a New Phenomenon? Reflections on Hannah Arendt's Origins of Totalitarianism", *The Review of Politics*, 49(2), (Spring ), Cambridge University Press. 1987.